

ZNAJSTVENI SKUP O POVIJESNOJ DIJALEKTOLOGIJI

(Zagreb, 15—17. ožujka 1984)

Slijedeći svoju tradicionalnu programsku orijentaciju, usmjerenu na izučavanje hrvatske i južnoslavenske duhovne i kulturne baštine, što predstavlja i jednu od njenih osnovnih djelatnosti, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti je uvijek poklanjala i veliku pažnju dijalektološkim istraživanjima i proučavanju problema hrvatskosrpske dijalektologije.

Ova ugledna naučna institucija i danas pokazuje veliko zanimanje za problematiku u vezi sa izučavanjem naših narodnih govora i vrlo uspješno pomaže i podstiče stručnjake da rade na rješavanju, još uvijek velikog broja, nagomilanih zadataka u ovom lingvističkom području. To se posebno ogleda u podršci koja se ukazuje Odboru za dijalektologiju pri Razredu za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koji je aktivno uključen u sve dijalektološke poduhvate, ne samo u našoj zemlji nego i u svijetu (*Općeslavenski lingvistički atlas*, *Evropski lingvistički atlas*, *Općekarpatški dijalektološki atlas*, *Hrvatsko-srpski dijalektološki atlas*) i u okviru čije se djelatnosti, izvan navedenih projekata, obavlja niz dijalektoloških istraživanja. Rezultatov ovakvih nastojanja jesu brojni monografski opisi ispitanih govora, objavljeni u izdanjima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, posebno u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku*, Akademijinoj periodičnoj publikaciji, otvorenoj ne samo hrvatskim dijalektolozima nego i stručnjacima širom naše zemlje i iz inostranstva.

O brizi koju Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti poklanja izučavanju naših dijalekata, na svojevrsan način, svjedoče i znanstveni skupovi posvećeni dijalektološkoj problematici, koji se u novije vrijeme redovno održavaju u Zagrebu, u razmaku od po dvije godine, a u organizaciji Odbora za dijalektologiju pri Razredu za filologiju JAZU i Zavoda za jezik IFF.

Prvi u nizu ovih znanstvenih skupova kojima je palača Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti gostoljubivo otvorila svoja vrata održan je 1976. godine. To je bio *Znanstveni skup o čakavskom narječju*. Iza toga slijede skupovi *o kajkavskom narječju* (1978), *o štokavskom narječju* (1980), *o geografskoj dijalektologiji i dijalektološkoj leksi-kografiji i leksikografiji* (1982). Posljednji među njima je znanstveni skup *Povijesna dijalektologija*, održan od 15. do 17. ožujka 1984. godine.

Skup je otvorio akademik *Rudolf Filipović*, tajnik Razreda za filologiju JAZU, koji je u prigodnom izlaganju naglasio, između ostalog, da, bez obzira na dosad postignute rezultate u oblasti dijalektologije, pred poslenicima koji se njome bave još uvijek ima dosta znanstvenih problema, te Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, stoga, nastoji da podstakne sve oblike rada na tom polju i da pomogne da se naši narodni govori prouče što potpunije i što svestranije. Osim toga, akademik *Filipović* je izrazio uvjerenje da će i sam ovaj znanstveni skup, i predstavljenim referatima i diskusijom o problematici iznesenoj

u njima, doprinijeti boljem osvjetljavanju niza činjenica, dosada nedovoljno poznatih ili čak spornih, što može poslužiti i kao podsticaj stručnjacima da svoj znanstveni interes posvete ne samo opisivanju značajki savremenih dijalekata našega jezika nego i proučavanju njihove prošlosti.

Skup je, u ime Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i u svoje lično ime, pozdravio akademik *Andre Mohorovičić*, potpredsjednik Akademije. U svom govoru je iznio nadahnute refleksije o jeziku kao osnovnom bogatstvu čovjekova bića, usađenom i u njegovu biološku i u njegovu društvenu konstituciju.

Kratke pozdravne riječi sudionicima ovoga znanstvenog skupa uputili su i predstavnici drugih naših akademija — akademici *Pavle Ivić*, *Asim Peco* i *Božidar Vidoeski*.

Radni dio ovoga znanstvenog skupa počeo je uvodnim izlaganjem izvanrednog člana JAZU *Milana Moguš*a *O problemima naše povijesne dijalektologije*, u kojem je vrlo široko i obuhvatno predstavljen repertoar problema u vezi sa izučavanjem povijesne dijalektologije hrvatsko-srpskog jezika. Poseban naglasak u ovome referatu, čini nam se, bio je na autorovom stavu da je u današnje vrijeme, s obzirom na veliko bogatstvo i raznovrsnost građe koja se može uzimati kao izvor za izučavanje stoljećima duge povijesti dijalekata našega jezika, prije svega, potrebno izgraditi pouzdanu metodologiju naše povijesne dijalektologije.

Ozbiljno i pažljivo pripremanje znanstvenog skupa *Povijesna dijalektologija* ogleda se i u predloženom programu rada i rasporedu prijavljenih referata. Naime, okvirna tematika je vrlo smišljeno raščlanjena na četiri uže tematske oblasti, i to: 1. *Preddijalekatski izvori*, 2. *Granice naših narječja u prošlosti*, 3. *Povijest strukture dijalekatskih idioma* i 4. *Govori na kontaktnim područjima — geneza i tipologija*.

Na problematiku iz prve tematske oblasti odnosili su se prijavljeni referati sljedećih autora: *Wiesław Boryś*, *Križanićev »Hrvatski dijalekt« kao odraz razvojne etape čakavsko-kajkavskog dijalekta*; *Rimma V. Bulatova*, *Odras akcenatskih i leksičkih dijalekatskih osobina u spomenicima ćirilске pismenosti*; *Pavle Ivić*, *Fonetika i morfologija štokavskih govora oko 1200. godine po svedočanstvu ćirilskih tekstova*; *Pavle Ivić* i *Antun Šojat*, *Kajkavština u djelu J. CH. Jordana »De originibus slavicus«*; *Vesna Jakić-Cestarić*, *Glasovne promjene u primorskim čakavskim govorima u 13. i 14. st. prema onomastičkim podacima iz latinskih dokumenata*; *Alojz Jembrih*, *Kajkavska gramatika Ignacija Szentmartonyja*; *Ljiljana Kolenić*, *Štokavizmi u Belostenčevu Rječniku*; *Herta Kuna*, *Relevantnost »Nauka krstjanskog« M. Divkovića kao dijalektološkog izvora*; *Dragica Malić*, *Čakavske crte Povaljske listine*; *Mitar Pešikan*, *O dijalektološkim svedočanstvima turskih teftera*; *Władysław Sedzik*, *Jezičke značajke »Žića svetih otaca« (14—15. st.)*; *Mate Šimundić*, *Jezičke osobitosti »Pisne od pakla« Lovre Šitovića*; *Josip Vončina*, *Poimanje dijalekata u hrvatskih pisaca 16. i 17. st.*

U grupu referata o granicama naših dijalekata u prošlosti svrstani su sljedeći: Dalibor Brozović, *Starohrvatskosrpski jezik na slavenskom jugu i njegova prostorna razvedenost*; Božidar Finka, *Štokavsko-čakavska granica u prošlosti*; Mijo Lončarić, *Granice kajkavštine u prošlosti*; Gerhard Neweklowski, *Podrijetlo gradišćanskohrvatskih govora*; Willem Verneer, *Nekadašnje i današnje granice hrvatskih dijalekata*; Robert Zett, *Srednjovjekovni Srijem*.

Problematika treće tematske oblasti obrađena je u ovim referatima: Francka Benedik, *O nastanku škojeloškega govora*; Ivan Brabec, *Podrijetlo bosanskih šakavaca i njihov odnos prema nešakavcima*; Barbara Felińska, *Leksička evolucija u geografskom zapisu*; Janneke Kalsbeek, *Povijesna fonologija i morfonologija nekih starosjedilačkih čakavskih govora u Istri*; Josip Lisac, *Strohalovi pogledi o genezi kajkavštine, s osobitim osvrtom na područje Gorskog kotara*; Tine Logar, *Slovenski dijalekti — osnovni vir za rekonstrukciju razvoja slovenskega jezika*; Josip Matešić, *Frazeologija i dijalektologija*; Stjepko Težak, *Naglasci Jurja Križanića i današnji naglasni odnosi u govorima na području Ribnika, Ozlja i Dubovca*; Zuzanna Topilińska, *Fonološka istorija u geografskoj projekciji*; Stjepan Vukušić, *Novi akut i neiskonsi kratkosilazni naglasak u Hrvatskoj*; Vesna Zečević, *Funkcionalnost fonoloških opozicija u formiranju kajkavskog vokalizma*; Zinka Zorko, *Starejši koroški in mlajši štajerski glasovni in morfološki pojavi v remšniškem narečju*.

Iz problematike koja se odnosila na govore na kontaktnim područjima prijavljena su samo dva referata: Drago Čupić, *Ima li čakavskih elemenata u govorima Crnogorskog primorja*; Asim Peco, *Jedan Pogled na govor bosanskog Pounja u predturskom periodu*.

Zanimljiva tematika znanstvenog skupa *Povijesna dijalektologija* privukla je pažnju istaknutih istoričara jezika i dijalektologa iz naše zemlje i iz inostranstva, o čemu svjedoči i ovih 35 navedenih referata. Na žalost, neki od prijavljenih referenata nisu bili u mogućnosti da sudjeluju u radu samoga skupa. Tako nisu bili prisutni i svoje referate nisu čitali Wiesław Boryś, Rimma V. Bulatova, Vesna Jakić-Cestarić, Herta Kuna, Władysław Sędzik, Barbara Falińska i Stjepan Vukušić. Referate nisu pročitali ni prisutni Božidar Finska i Robert Zett. Međutim, nadamo se da će svi prijavljeni referati biti priređeni za objavljivanje, pa ćemo imati mogućnost da se, makar i naknadno, upoznamo sa problematikom koja je zastupljena u njima.

Opseg ovoga osvrta ne dopušta da detaljnije prikazemo sve što je u toku trodnevnog rada znanstvenog skupa *Povijesna dijalektologija* izrečeno o nizu značajnih pitanja koja se tiču izučavanja povijesti dijalekata kako hrvatskosrpskog, tako i slovenskog i makedonskog jezika, jer je i problematici povijesne dijalektologije ovih naših jezika bio posvećen jedan dio referata.

Ako bismo pokušali navesti jedan opći dojam o saslušanim referatima i o diskusiji vođenoj o njima, onda bi to moglo biti sljedeće: u

odnosu na dosadašnja istraživanja problematike u vezi sa povijesnom evolucijom naših dijalekata, vremenska vertikala je protegnuta znatno više nego ikada ranije. Međutim, kako ta vertikala nije uvijek ravna, nego je, naprotiv, često i veoma krivudava, ukazano je na čitav niz vrlo značajnih i osjetljivih pitanja koja ubuduće treba da budu u središtu znanstvenih istraživača. U cjelini, *Skup o povijesnoj dijalektologiji* predstavlja vrijedan doprinos dijahronom proučavanju naših dijalekata. Ipak, posebno treba spomenuti, mislimo, neke od njih. Tu, prije svega, spada referat *Pavla Ivića* zbog uvjerljivih interpretacija jezičnih činjenica što ih o slici govora štokavskog tipa u najranijoj etapi razvitka našeg jezika pružaju spomenici ćirilске pismenosti, kao i zbog sistematičnog, metodološki sigurnog vrlo instruktivnog pristupa u odabiranju načina vrednovanja i klasifikaciji izvora za dijahrono proučavanje jezika. *Mitar Pešikan* je svojim referatom osvježio naše dosadašnje spoznaje o povijesti dijalekata. Naime, on je vrlo precizno, izgrađujući jedan nov pristup u oblasti istorijskodijalektoloških istraživanja, pokazao kako se praćenjem onomastičkih izoglosa mogu pratiti dijalekatske izoglose. Referat *Dalibora Brozovića* se odlikovao iznošenjem vrlo smjelih ideja o razvojnim fazama hrvatskosrpskog dijasistema, ali koje, tako je i u diskusiji rečeno, nisu uvijek zasnovane i na sigurnim i jasnim argumentima, pa njegove tvrdnje i zaključci ponekad stvaraju nedoumice. Koliko je u našoj povijesnoj dijalektologiji još uvijek aktualno pitanje preciznijeg određivanja granica naših dijalekata u predmigracijsko vrijeme, svjedoči i referat *Asima Pece*, kao i diskusija vođena o njemu. Iako je Peco, ozbiljno i savjesno, i na osnovu nedavnih istraživanja koja je osobno obavljao, prikazao argumente o autohtonosti ikavskoščakavskih govora zapadne Bosne kao sastavnog dijela štokavštine, s čime je svoje slaganje izrazila i većina diskutanata, u diskusiji su se čula i drugačija mišljenja. Stoga se kao jedan od zaključaka u diskusiji o ovoj zaista važnoj znanstvenoj problematici može navesti i potreba da se istraživanja prošire, naročito na što potpunije proučavanje materijala koji pružaju pisani izvori (ukoliko ih ima još neistraženih) i na posebno istraživanje podataka o porijeklu stanovništva.

Da bi ovaj osvrt makar donekle bio cjelovit, ne mogu se ispustiti ni referati koji su se odnosili na problematiku slovenskog jezika. Među njima je posebno zanimljivo bilo izlaganje *Tineta Logara* o dijalektima slovenskog jezika kao izvoru za proučavanje povijesti slovenskog jezika. Izvrsni poznavalac slovenske dijalektologije, Logar je u svom referatu pokazao kako je dijalekatski materijal slovenskog jezika siguran i nepogrešiv izvor podataka za rekonstrukciju njegova tisućugodišnjeg razvitka. Ovakav pristup izučavanju povijesti slovenskog jezika moguće je zbog povijesnih uvjeta (nije bilo migracija) u kojima su dijalekti slovenskog, sa malim izuzecima, do današnjeg dana sačuvali svoj prvobitni oblik, formiran najkasnije negdje oko sredine XVI stoljeća.

O povijesti dijalekata makedonskog jezika na skupu je saopćen samo jedan referat. *Božidar Vidoeski* je u svom izlaganju, govoreći o

razvitku makedonskih dijalekata do kraja 14. stoljeća, veoma uvjerljivo pokazao da je u praćenju problematike dijalekatskog diferenciranja na makedonskom terenu vrlo važno imati u vidu i vremenski činilac. Naime, iako se inovacioni procesi u makedonskom jeziku mogu pratiti, na osnovu pisanih spomenika, još od 11. stoljeća, većina inovacionih crta, bitna za diferenciranje makedonskih dijalekata, znatno je mlađa.

Posebno treba naglasiti da su značajan doprinos problematici o kojoj se raspravljalo na skupu *Povijesna dijalektologija* predstavljali i referati inostranih sudionika (*Neweklowski, Matešić*). S osobitim zanimanjem i simpatijama saslušani su i referati mladih dijalektologa iz Nizozemske (*Verneer, Kalsbeek*) koji su i ovaj put pokazali kao kompetentni poznavaoци problema hrvatskosrpske dijalektologije. Tipološki zanimljiv je bio i referat *Zuzanne Topolišne*, iako je to bio jedini referat koji se nije odnosio na problematiku južnoslovenskih jezika.

Rad ovoga znanstvenog skupa je zaključio *Božidar Finka*, predsjednik Organizacionog odbora, naglasivši da je skup u cjelini uspio, s čime treba da budu zadovoljni ne samo organizatori nego i svi sudionici u njegovu radu, jer su u prvom redu oni, svojim referatima i diskusijom, doprinijeli tome. Uspjeh ovoga skupa ogleda se, između ostalog, i u tome što je ukazao da u oblasti povijesnog izučavanja dijalekata ima još dosta značajnih pitanja o kojima savremena znanost mora dati svoju riječ, te štoga ubuduće treba, uz rad na sinhronijskom proučavanju dijalekata, posvetiti i potrebnu pažnju dijahronijskom istraživanju narodnih govora.

Znanstveni skup *Povijesna dijalektologija* bio je, kao i svi prethodni skupovi, izuzetno dobro organizovan, a protekao je u konstruktivnoj radnoj i ugodnoj kolegijalnoj i prijateljskoj atmosferi, zbog čega organizatorima treba odati, i ovom prilikom, dužno priznanje.

Svi referati sa ovoga skupa biće objavljeni u devetoj knjizi *Hrvatskoga dijalektološkog zbornika*, a sljedeći iz serije znanstvenih skupova o problemima dijalektologije naših jezika biće pripremljen za četiri godine. Okvirna tema narednog skupa biće posvećena *problematici odnosa dijalekata i književnog jezika*.

Nevenka Gošić

ПЕТА ЈУГОСЛОВЕСКА ОНОМАСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА (Мостар, 12—15. X 1983)

Ову југословенску ономастичку конференцију, пету у времену од 1975. године, организовала је Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине. Конференција је одржана у Мостару од 12. до 15. октобра 1983. године. Радни дио трајао је три дана, и то у пријеподневним и у послјеподневним сједницама.